

СТАНОВИЩЕ

за дисертационния труд на Недялко Радостинов Желев

на тема:

„Войните на XX век – романо̀ви интерпретации в славянските литератури след 1989г“

за присъждане на образователна и научна степен „доктор“

по професионално направление: 2.1. Филология, докторска програма „Литература на народите на Европа, Америка, Азия, Африка и Австралия“ – История на славянските литератури

от доц. д-р Ина Христова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Дисертационният труд „Войните на XX век – романо̀ви интерпретации в славянските литератури след 1989г“ е обсъден и насочен за публична защита от Катедрата по славянски литератури към ФСлФ в Софийския университет „Св. Климент Охридски“.

Изследването е опит за конструиране на сравнителна типология на романо̀вите репрезентации на войните в съвременните славянски литератури въз основа на аналитичното разглеждане на наблюдаваните в различните литератури концептуални подходи и модели на репрезентация. Проучен е огромен масив от изворни текстове, сред които преобладават романи, представителни за отделните постюгославски литератури, в които тематизацията на войната е актуална и водеща тенденция в периода от кр. на XX и началото на XXI век. Фреквентното присъствие на темата и множествеността на литературните ѝ интерпретации в съответните литератури поставя като особено важен иначе обичайния въпрос за избора на литературния материал, който е във фокуса на дисертационния труд. Н. Желев решава този въпрос като изработва надеждни критерии за

селекция, базирани върху полагането на концепта *писане за войната* като основен за изследването.

Дисертационният труд се състои от въведение, четири глави, заключение и библиография с общ обем 281 стр. Въведението отговаря на общоприетите изисквания за очертаване на изследователското поле и формулиране на основните задачи, цели и методологически подходи. Първа и втора глава са посветени на изработването на собствената концептуална рамка на изследването въз основа на наличните концептуализации и теоретични подходи към темата за войната. Отправна точка на представянето на изследователската концепция е конструирането на интердисциплинарен изследователски подход, който съчетава антропологичната перспектива с тази на психологията и с тясно литературоведски подходи (типологизиране на повествователни и романови модели). В рамките на първата глава „Психология на войната“ основополагащ е въпросът за екзистенциалния страх и свързаните с него идеи за безсмъртие, собствено увековечаване, себеотрицание, саможертва – познатият инструментариум за справяне със страха от смъртта, който тук е отнесен към ситуацията на войната и осмислен през идеи и постановки на З.Фройд, Гр. Зилборг, С. Киркегор и др. За конкретните изследователски цели на дисертационния труд е ползотворен акцентът върху идеите на американския антрополог Ърнест Бекър за връзката на героизма с идеята за безсмъртието и „надхитряването на смъртта“ (19стр.) – идеи, които са инструментализирани в конкретните анализи в следващите глави. Първата глава поставя и важния за дисертационната тема проблем за злото в името на доброто или по-скоро на някаква идея за добро, която винаги е относителна и ситуативна, както и проблемите за вината и изкуплението като социални и екзистенциални категории. Като особено релевантна изследователска перспектива ще отбележа разглеждането на войната през връзката между участието във военните действия и нормативните модели за мъжественост, и съответно открояването на начина, по който те се променят във времето.

Втората глава на дисертационния труд е фокусирана върху обговарянето на основния работен концепт – *писане за войната / военно писане*. (Още в началото на дисертационния труд авторът прави уговорката, че въпреки разликите, използва двете понятия като синоними.) Изясняването на този работен концепт се оказва нелека задача

предвид трудността при очертаването на обема и границите му, които са нестабилни и силно зависими от историческия момент, социалните, политически и културни условия. Изправен пред тази трудност, авторът избира да проследи водещите стратегии на осмисляне и представяне на основните военни конфликти през XX век. Приложената сравнителна перспектива е от съществено значение за уплътняването на представата за военното писане и извежда на преден план както формирането на традиция на изображението на войната въз основа на опита от Първата световна война, така и промените на традиционните идеи и ценности и на разбирането за героизма и жертвеността. В изграждането на тази глава са привлечени множество теоретични постановки и подходи, което показва задълбочено проучване и познаване на научно-изследователската традиция, посветена на темата за войната в литературата.

Избраните изследователски перспективи и работни концептуализации са следвани и приложени върху конкретен литературен материал в трета и четвърта глава на изследването. В трета глава „Повествователни модели“ се изследват различни наративи за войната в диапазона от свидетелския наратив през вариации на традиционните епически наративи до повествования през детския поглед или през типично женска перспектива. Авторът подробно представя съдържанието на конкретни романонови творби, като разкрива многообразието от индивидуални подходи и поетики и същевременно конструира модели, които са репрезентативни за *писането за войната* в периода след 1989г. Обстойното тълкуване на избраните романи детайлизира и уплътнява представата за тези модели, а съпоставителният им анализ е продуктивен за открояване на множествеността и динамиката на литературните изображения на войната. В тази връзка ще отбележа убедителния и задълбочен анализ на различни вариации на свидетелското и дневниковото повествование в творби от постюгославските литератури, които са осмислени като начин за изображение на човешкото преживяване на войната и опит за справяне с устойчивото напрежение между историческо и лично. Нагласата на Недялко Желев към разгръщане на многообразието от повествователни модели и поетики се потвърждава и в подглавата „Експериментално хроникьорство и алтернативна реалност“, която е и много добра илюстрация на коментирания в предишната глава трансформативен потенциал на *писането за войната* по отношение на традиционните романонови модели и изграждането на нетрадиционни повествования.

Различен тип концептуализация на литературния материал предлага главата „Тематични доминанти в романите за войната“. Докато в главата „Повествователни модели“ са водещи литературоведските подходи, в четвърта глава преобладават подходи от литературната антропология и психологията на войната. Разгледаните в първа глава теоретични постановки и идеи за героизма, фигурата на водача и употребите на митологемите за доброто и злото, тук са инструментализирани в аналитичните наблюдения върху конкретни творби. На първо място следва да се отбележи проблематизацията на героизма и жертвеността, както и на традиционно ценностните понятия „нация“, „етнос“, „език“. Въпреки че в някои от разглежданите романи „на пиедестал са поставени патриотизъм и героизъм“ (с.191), разсъжденията на автора са насочени към разкриване на разколебаването на традиционните разбирания за героизъм и жертвеност, обвързани с националните идеологии. В тази връзка изследователското внимание е фокусирано върху осъзнаването на безсмислието на смъртта в името на някаква идея, което води до категоричното разграничаване на безсмъртието като идеологема, наложена отвън, и стремежа към безсмъртие като личен опит за справяне с екзистенциалната тревога и наличността на смъртта. Всъщност, що се отнася до южнославянските литератури, деструкцията на тази идеологема е разпознаваема още в посветеното на войните творчество на Добрица Чосич през 50-те г. на XX век, който експлицитно оспорва монопола на идеологията върху човешките ценности и осмислянето на човешкия живот. Важен и приносен аспект на изследването е включването в рамките на съпоставителния анализ на творби от българската литература – „Рана“ на Захари Карабашлиев и „Сестри Палавееви“ на Алек Попов. Друг важен момент в тази глава е анализът на образите на злото и представата за другия, съответно конструирането на образа на врага във връзка с проблематиките на виновността и отговорността. Така, както са структурирани, първата и последната глава на дисертационния труд затварят изследването в ясно разпознаваема концептуална рамка.

Представеният автореферат предава адекватно съдържанието на дисертационния труд.

Заклучение

Дисертационният труд на Недялко Желев е концептуално издържано и научно коректно изследване, което има безспорно приносен характер за българската славистика.

Въз основа на посочените по-горе качества на дисертационния труд и на приносния му характер гласувам положително за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ на Недялко Желев.

22.06.2025

доц. д-р Ина Христова